

Nataša Marjanović

Muzikološki institut SANU

Beograd, Srbija

natasamarjanovic4@gmail.com

Prikaz zbornika Davorin Jenko (1835–1914) – Prispevki za kulturo spomina

(ur. Katarina Tomašević, Muzikološki institut SANU,
Nacionalni svet slovenske narodne manjšine v
Republiki Srbiji, Beograd 2016.)

Obravnavani zbornik del predstavlja nov doprinos k ohranjanju spomina na Davorina Jenka (1835–1914), skladatelja in dirigenta, velikega poslanika slovenske in srbske glasbene in kulturne zgodovine. Sozaložba Muzikološkega inštituta SANU in Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine v Republiki Srbiji prikladno zaokroža niz manifestacij, s katerimi smo tekom 2014. in 2015. leta zaznamovali 180-letnico rojstva in 100-letnico smrti znamenitega umetnika. Eno od slovesnosti je predstavljala tudi znanstvena konferenca *Davorin Jenko – Prispevki za kulturo spomina*, v organizaciji omenjenega Inštituta in Nacionalnega sveta, na kateri so bili predstavljeni znanstveni referati, ki so, razširjeni v znanstvene študije, objavljeni v zborniku. Mednarodni karakter zbornika, kot tudi dejstvo, da je temeljna vsebina vseh avtorskih besedil podana v treh jezikih (srbskem, slovenskem, angleškem), odslkavata njegovo izredno pomenskost. S tem je namreč dostopnost najnovejših interpretacij Jenkovega dela omogočena srbski, slovenski in tudi širši javnosti.

Zbornik vsebuje *Besedo urednice*, osem študij, dve spremni besedili v odseku *Odmevi v tisku – Ob stoletnici smrti Davorina Jenka (Odjeci u štampi – Povodom stogodišnjice smrti Davorina Jenka)* ter posebno *Prilogo – Arhivska pričevanja. Iz zbirke Muzikološkega inštituta SANU (Prilog – Arhivska svedočanstva. Iz zbirke Muzikološkog instituta SANU)*. V okviru uvodnega besedila je urednica dr. Katarina Tomašević predstavila detajlen pregled številnih slovesnosti, ki so ob obletnici rojstva in smrti

Davorina Jenka potekale v Srbiji. Prikazala je osrednje vsebinske linije omenjenega meddisciplinarnega znanstvenega srečanja in hkrati napovedala osnovni koncept zbornika, ki ga – skladno z raziskovalnimi področji posameznih avtorjev – odlikuje širok tematski spekter s področij glasbene zgodovine in njenega stičnega območja z gledališko zgodovino, primerjalnih glasbeno-literarnih raziskovanj, kulturoloških študij, etnologije in teorije glasbe.

Glede na raznovrstnost izbranih tem in metodoloških pristopov je opazna diferenciacija med študijami, v katerih je Jenkov prispevek k srbski in slovenski glasbeni teoriji obravnavan v okvirih širšega družbeno-zgodovinskega in kulturno-političnega konteksta, in besedil preglednega tipa oz. študij, osredotočenih na posamezne aspekte izbranih del iz skladateljevega opusa. V tem smislu študija Sonje Marinković *Delo Davorina Jenka v luči razvoja glasbe v Srbiji in Evropi (Rad Davorina Jenka u svetlu razvoja muzike u Srbiji i Evropi)* skladno z obširnejšim uvodom predstavlja pregled razvojnih procesov v srbski glasbi druge polovice 19. stoletja, s posebnim poudarkom na vprašanih periodizacije in stilskih opredelitev. Kot zanesljiva opora služi zgoščen prikaz literarnozgodovinskega pregleda dinamičnega nizanja in prepletanja stilskih teženj v srbski književnosti v obdobju »dolgega 19. stoletja«, vse od sentimentalizma in predromantike, do bidermajerja, narodno prebujevalnega romantizma in bidermajerskega realizma. Naslanjajoč se na argumentacijo Milorada Pavića o karakteristikah predromantike v književnosti je avtorica opozorila na potrebo po uvajanju iste oznake v okvirih muzikološke obravnave zgodovinskih tokov srbske glasbe 19. stoletja. V cilju osvetljevanja Jenkovega predromantičnega izhodišča, ki ga odlikujeta narodna orientacija in zanimanje za glasbeno folkloro, so prikazani osnovni podatki iz skladateljeve biografije, posebej njegovo delovanje v Beograjskem pevskem društvu in sodelovanje s Kornelijem Stankovićem. Po drugi strani je v besedilu podarjena Jenkova stilaska revolucija v smeri romantizma, opazna v njegovih inštrumentalnih in glasbeno-scenskih delih.

Študija Jerneja Weissa '*Naprej!*' – *prva slovenska himna (Forward! – the first Slovenian national anthem by Davorin Jenko)* pomeni dragocen prikaz zgodovine pesmi, komponirane na verze Simona Jenka, ki je kmalu po nastanku postala simbol slovenskega naroda, po koncu prve svetovne vojne pa tudi del himne Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Nastanek te narodoljubne pesmi, »budnice«, je prikazan v kontekstu pripovedi o Jenkovem delovanju v vlogi dirigenta v komaj ustanovljenem Slovenskem pevskem društvu na Dunaju in o aktivnostih v 60-ih letih 19. stoletja, s poudarkom na negovanju panslovske ideje. Ob opombi, da je pesem takoj po nastanku naletela na izredno popularnost, je komentiran njen odmev v različnih okoljih, posebej tudi dejstvo, da je bila to prva slovenska pesem, prevedena v angleški jezik. Poleg paralele z *Marseljezo* je izredno zanimiva komparativna obrav-

nava vsebin pesmi *Naprej* in *Zdravljice* Franceta Prešerna – političnega, militantnega klica k borbi na eni in pacifističnega pozdrava svobodi in mirnemu soobstoju narodov na drugi strani. Ob poudarjanju kontroverze v zvezi z besedilom Simona Jenka Weiss predstavlja zanimive podatke o zgodovini recepcije pesmi *Naprej* vse do 90-ih let 20. stoletja. Nazadnje se zdi zelo uporaben avtorjev poziv k interpretaciji temeljne vsebine pesmi izključno v duhu časa, v katerem je ta nastala, oziroma ignoriranje obremenjujočih idej o nacionalizmu, ki posebej v našem obdobju implicirajo povsem drugačne pomene.

Poseben spomin na Jenkovo delo predstavlja študija Katarine Tomašević *Davorin Jenko in Stevan St. Mokranjac; Biografski fragmenti; Prispevek h kulturi spomina (Davorin Jenko i Stevan St. Mokranjac; Biografski fragmenti; Prilog kulturi sećanja)*. Navzven nekoliko nenavadna, fragmentarna struktura tega besedila na poseben način izpostavlja ključne stične točke v razvoju delovanja dveh velikanov glasbene umetnosti in ambasadorjev srbske glasbene kulture. S kronološko izbranimi in paralelno razvrščenimi »podobami« iz Mokranjčeve in Jenkove biografije je avtorica ilustrirala prispevek obeh umetnikov v procesih razvoja srbske glasbe do profesionalizma. Komentirani so prvi stiki med obema glasbenikoma in sodelovanje v Beograjskem pevskem društvu ter njun angažma v kulturno-umetniških dogajanjih pod okriljem Narodnega gledališča v Beogradu. V kontekstu predstavljanja Jenkove težnje k negovanju panslavistične ideje na eni in »projektu konstruiranja narodne identitete srbske glasbe na etnični podlagi« na drugi strani je s pretanjeno pozornostjo obravnavana delikatna Jenkova pozicija v zgodovini slovenske, srbske in jugoslovanske glasbe. V posebnem odseku te študije so zabeleženi tudi podatki o številnih manifestacijah in objavah ob zaznamovanju 100-letnice Mokranjčeve in Jenkove smrti leta 2014 (»Niške horske svečanosti« oz. »Niške korovske slovesnosti«, »Mokranjčevi dani« oz. »Mokranjčevi dnevi«, koncerti, cikli javnih predavanj, znanstveni kolokviji, slovesne akademije, razstave, televizijske oddaje, diskografske izdaje, monografije, tematske številke vodečih domačih časopisov s področja muzikologije in etnomuzikologije).

Interdisciplinarni spekter tem, zajetih v zborniku, na dragocen način razširja študija *Mapiranje kulturne zgodovine in spomina: beograjska leta Davorina Jenka in Vele Nigrinove (Mapiranje kulturne istorije i pamćenja: beogradske godine Davorina Jenka i Vele Nigrinove)* izpod peresa Mladene Prelić. Črtice iz skladateljve biografije in njegove življenjske sopotnice so tu inkorporirane v prikaz dinamičnega razvoja urbane beograjske družbe in razcveta nacionalne kulture v Srbiji druge polovice 19. stoletja. Ob impresivnih vtisih tujih potopiscev je Beograd, v katerega prideta Jenko in Vela Nigrinova, predstavljen kot mesto v tranziciji, specifičen konglomerat starega in novega, s posebnim poudarkom na fenomenu intenzivnih demografskih sprememb. Umetniške in družbene aktivnosti Jenka in Nigrinove so komentirane v skladu z zapažanji

o pomenu gledališča kot »epicentra kulturnih procesov« porajajoče se nacije in meščanskega razreda v razvoju. Pri tem je izjemno velika vloga Narodnega gledališča v kulturnem življenju Beograda v sferi pozne romantike 60-ih in 70-ih let prikazana v svetlosti zakasnelega razvoja glede na zahodne zglede. V Jenkovi slogovni opredelitvi je poudarjen umetnikov doprinos k ustvarjanju patriotskega duha naroda, predvsem skoz glasbeni prispevek tedaj popularnih, posrbljenih predstav s petjem. Pri tem je prepoznano Jenkovo doseganje avto-referenčne tradicije in uresničevanje umetniške individualnosti v vseh okvirih. Poleg tega so v študiji s posebno pozornostjo izbrani podatki iz zasebne in profesionalne biografije slovenske igralka, ki je v Beogradu nasledila slavo Milke Grgurove, s ciljem jasnega umeščanja njene vloge v srbsko kulturno in gledališko zgodovino 19. stoletja. V kontekstu kompleksnosti identitet je izpostavljeno, da so Jenka in Nigrinovo v Srbiji označili za »naša tujca«, s posebnim poudarkom na njunem večkratno plodnem angažmaju na področjih umetnosti z močno nacionalno konotacijo. V ločenem delu besedila je avtorica zbrala podatke o priznanjih, ki o bila umetnikoma dodeljena v času življenja ali posthumno.

Originalen doprinos v okvirih interpretacije recepcije Jenkovega dela je s svojo študijo *Davorin Jenko na odru Srbskega narodnega gledališča v Novem Sadu (1961–1914): recepcija predstave s petjem »Seoska lola«* (*Davorin Jenko na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu (1861–1914): recepcija komada s pevanjem 'Seoska lola'*) prispevala Marijana Kokanović Marković. Predstavo s petjem avtorja Emeriha Tota predstavlja kot pomembno pričevanje o madžarsko-srbskih gledaliških povezavah. Nadrobni opis odmeva premiere, kot tudi ostalih izvajanj v novosadskem gledališču je rezultat temeljnega avtoričinega vpogleda v primarne in sekundarne vire, kot so notne izdaje in periodični tisk. Avtorica o sprejemu Jenkovega dela poroča ob upoštevanju kritičnih ocen uglednih srbskih pisateljev, skladateljevih sodobnikov Laze Kostića in Milana Savića. Poleg osvetlitve vprašanja recepcije *Seoske lole* avtorica podaja tudi širši pogled na repertoarno politiko Srbskega narodnega gledališča v kontekstu družbeno-političnih situacij v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, s posebno retrospektivo političnih prizadevanj uprave gledališča in spodbud k ustvarjanju repertoarja v službi nacionalnih interesov. Dragocen prispevek predstavljajo tabelarni prikazi kronoloških popisov domačih in tujih predstav s petjem z repertoarjev Srbskega narodnega gledališča v Novem Sadu in Narodnega gledališča v Beogradu, ki bodo v marsičem olajšali potek prihodnjih raziskovanj.

Kot protiutež študij, ki poudarjajo širšo kulturološko kontekstualizacijo Jenkovega dela, učinkuje študija *Analitične opore v proučevanju opusa Davorina Jenka (Analitički oslonci u proučavanju opusa Davorina Jenka)*, ki se osredotoča na aspekte analitičnega pristopa k interpretaciji umetnikove ustvarjalne poetike oziroma skladateljskega jezika.

Avtorica študije Anica Sabo je za analitični vzorec izbrala koncertno uverturo *Milan*. Naslanjajoč se na teoretična izhodišča uglednega srbskega skladatelja, teoretika in glasbenega pisca Borislava Popovića je interpretacija celotnega glasbenega toka izbranega Jenkovega dela izvedena glede na okvire in značilnosti harmonskega jezika, tematske vsebine in forme. Ob nadrobnem grafičnem prikazu minuciozno izpeljane analize motivne, harmonske in formalne vsebine je predstavljeno avtoričino stališče o simetrični koncepciji enostavnega cikla z oblikovnimi načeli sonatne forme.

Glavni predmet študije Maje Đukanović so *Literarne teme v skladbah Davorina Jenka (Literarne teme u kompozicijama Davorina Jenka)*. Po pregledu osnovnih biografskih podatkov, posebej tistih o kompleksnih kulturnih kontekstih, ki so vplivali na oblikovanje Jenkovega opusa, so splošno komentirana skladateljeva dela na verze srbskih in slovenskih književnikov. Izpostavljen je primer prve zbirke Jenkovih skladb na verze Prešerna, Vilharja, Levstika, Cegnarja in Tomana, z neizbežno omembo znane budnice *Naprej*, napisane na verze Simona Jenka. Po drugi strani je v študiji apostrofirano Jenkovo sodelovanje z Đurom Jakšićem in Jankom Veselinovićem, kot tudi njegova navdahnjenost z deli Branka Radičevića in Koste Trifkovića ter uglasbitev znane pesmi *Bože pravde*, bodoče srbske himne, na podlagi verzov Jovana Đorđevića. Avtorica poudarja, da je kot aktivni skladatelj gledališke glasbe Jenko skladal tudi na besedila velikanov, kot so Shakespeare, Beaumarchais, Goethe, Hugo, Verne in Schiller. V zaključnih odstavkih študija nekoliko izmakne svoji osnovni temi in preide h komentiranju ustvarjalstva drugih skladateljev slovenskega rodu v Srbiji v obdobju druge polovice 20. in v začetku 21. stoletja.

V zadnji študiji *Kako je o Davorinu Jenku pisal Dragotin Cvetko; Prispevek k proučevanju slovensko-srbskih muzikoloških stikov v obdobju FNRJ (Kako je o Davorinu Jenku pisao Dragotin Cvetko; Prilog proučavanju slovenačko-srpskih muzikoloških veza u doba FNRJ)* Katarina Tomašević razkriva dragocene podatke o delovnih procesih na prvi monografiji o uglednem skladatelju, ki jo je na spodbudo Petra Konjovića sredi 20. stoletja spisal začetnik slovenske muzikologije. V zgodbi o nastanku monografije, ki še danes predstavlja osnovo vseh muzikoloških interpretacij Jenkovega dela, so spretno zgoščena temeljna vprašanja o različnih aspektih in izzivih Cvetkovega dela. Ob naslanjanju na podrobnosti iz korespondence med dvema bližnjima prijateljema in sodelavcema je komentirano predvsem Cvetkovo sodelovanje s Konjovićem kot direktorjem, s Stojanom Lazarevićem in Stano Đurić Klajn, sodelavcema Muzikološkega inštituta SANU, ter z zgodovinarjem Mihovilom Tomandlom. Cvetkov trud, usmerjen na komparativni vidik družbeno-zgodovinskih, političnih, kulturnih in umetniških tokov slovenske in srbske glasbe na prelomu stoletij, je v študiji ovrednoten kot prvi konkretni rezultat slovensko-srbskih povezav v obdobju

FNR Jugoslavije. Besedilo, ki nekako zaokroža osrednji del zbornika, je mogoče brati tudi kot vrsto povabila k prevpraševanju sodobnih prispevkov na področju razumevanja Jenkovega ustvarjalstva – glede na začetne napore na poti nastanka zgledne monografije, pa tudi v širšem smislu, kot refleksija o naravi profesionalnih, sodelovalnih odnosov v želji doseganja skupnih ciljev.

V ločenem segmentu zbornika *Odmevi v tisku* so predstavljena besedila, ki so bila ob stoletnici Jenkove smrti v letu 2014 objavljena v glavnih izdajah *Politike*. V prispevkih Katarine Tomašević *Davorin Jenko (1835–1914): 'Naš znameniti stranac'; Sećanje na kompozitorja srpske himne 'Bože pravde', povodom stogodišnjice smrti* in Ivane Vesić *Davorin Jenko (1835–1914): fragmenti iz života poznatog kompozitora* so na pregleden način predstavljeni temeljni Jenkovi prispevki k srbski in slovenski kulturi romantičnega obdobja, s poudarkom na njegovi aktivnosti v vlogah tvorca dveh himn, kapelnika Narodnega gledališča in sopotnika Vele Nigrinove, igralka slovenskega rodu, ki je zaslovela v Srbiji.

Kot poziv k nadaljnemu proučevanju, predvsem pa k izvajanju glasbe Davorina Jenka, je v prilogi *Arhivska pričevanja* objavljen skladateljev testament, skupaj s segmenti iz zbirke partitur in dokumentov, ki so se ohranili v Muzikološkem inštitutu SANU (zbirka klavirskih kompozicij *Slovenske narodni pesmi, Strune mило se glasite (Zujte strune), Uvertura Kosovo (Uvertira Kosovo), Uvertura Milan (Uvertira Milan)*, pesmi iz predstave s petjem *Seoska lola*, pesmi iz predstave s petjem *Đido*, v izvedbah za klavir). Omeniti je treba tudi izredno tehnično opremljenost zbornika, skupaj s številnimi bogatimi ilustracijami.

Verjamemo, da bodo zbrani rezultati najnovejših raziskovanj življenja in dela Davorina Jenka prepoznani kot dragoceno in uporabno branje, ne samo v srbskih in slovenskih muzikoloških krogih, pač pa tudi med širšo bralsko publiko. Glede na interpretacije zgodovinarjev, po katerih se kulturni spomin vzpostavlja na podlagi različnih oblik odnosa do preteklosti, medtem ko je prav iz perspektive lastnega odnosa do preteklosti sploh edino mogoče govoriti o minulih obdobjih, ta zbornik kot zbir pričevanj o večplastni vrednosti Jenkovega dela zagotovo predstavlja dragocen prispevek.

Slovenski prevod: dr Tanja Tomazin